

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
იურიდიული ფაკულტეტი

სამართლის ჟურნალი

№1, 2020

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

კორპორაციის არსი და კორპორაციული პიროვნულობა ონტოლოგიურ ჭრილში

დღევანდელ მსოფლიოში კორპორაცია მნიშვნელოვან ეკონომიკურ, სოციალურ და სამართლებრივ როლს თამაშობს. ორგანიზაციულადაც და არსობრივადაც კორპორაცია სულ უფრო კომპლექსურ ფენომენს წარმოადგენს, რომელშიც თავს იყრის მრავალი საინტერესო და მეთადრე პრობლემური საკითხი, რომელთაგან ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კორპორაციის არსი და მისი ბუნებაა. როგორც მონანილე სამართლებრივ ურთიერთობებში, ის ფიზიკურ პირთან გათანაბრებულია, როგორც „იურიდიული პირი“, რომელსაც საკუთარი განცალკევებული პიროვნულობა ახასიათებს. ამის მიუხედავად იურიდიული პირი თავისთავად უდავოდ სამართლებრივი ფიქციაა, რომელსაც საკუთარი ბუნებრივი თვითმყოფადობა და რეალური ყოფიერება არ გააჩნია, მოკლებულია რა შესაძლებლობას გააცნობიეროს საკუთარი ქმედებანი და მისი ნევრი ფიზიკური ინდივიდების გარეშე მიიღოს დამოუკიდებელი გადაწყვეტილება.

როგორც სოციოლოგიურად და ფილოსოფიურად ფიქტიური მოვლენა, რომელიც სათავეს იღებს ადამიანის მიერ ადამიანისვე თვისებების ფენომენებისადმი მიწერიდან (იგივე ანთროპომორფიზაციიდან), კორპორაციისა და მისი კორპორაციული პიროვნულობის დეტალური ანალიზი და მისი მასშტაბზე შემავალ ფიზიკურ პირებთან ურთიერთმიმართების განხილვა აუცილებელია იმის დასადგენად, თუ კონკრეტულად რას წარმოადგენს იგი ონტოლოგიურად და არა მარტო ის, თუ რა სპეციფიკურ აღწერილობით ნიშნებს ატარებს იგი სამართლის თვალში.

საკვანძო სიტყვები: კორპორაცია, იურიდიული პირი, სამართლებრივი ფიქცია, კორპორაციის ბუნება, პირის ონტოლოგია, განცალკევებული კორპორაციული პიროვნულობა, პირის ცნება, ანთროპომორფიზაცია

1. შესავალი

თანამედროვე კორპორაციების ზეგავლენა მსოფლიო ეკონომიკურ, სოციალურ და პოლიტიკურ სცენაზე მართლაც და განუზომელია. ისინი ჩვენი ყოველდღიური ცხოვრების იმდენად განუყოფელ ნაწილს შეადგენენ, რომ საშუალო ადამიანი არც კი ფიქრობს მათზე და მისი ყურადღების ცენტრში შესაძლებელია მხოლოდ რომელიმე მსხვილმასშტაბიანი საწარმო მოექცეს, ისიც რაიმე განმაურებული საქმის გამო ან ამ უკანასკნელის სრული გაკოტრების მიზეზით. ამავდროულად დღესდღეობით საერთაშორისო კორპორაციათა ზეგავლენა იზრდება არა მარტო ეკონომიკურ თუ ფინანსურ, არამედ პოლიტიკურ და სოციალურ სფეროებშიც.¹ „ცნობიერი ძალაუფლების კუნძულები გაუცნობიერებული თანამშრომლობის ოკეანეში, როგორც კარაქის გუნდები, რომლებიც კოაგულირდება დოს სათლში“ – ასე მხატვრულად ახასიათებდა მას წინა საუკუნის ერთ-ერთი ბრიტანელი ეკონომისტი კორპორაციებს.²

* ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი.

¹ Bottomley S., The Constitutional Corporation: Rethinking Corporate Governance, Ashgate Publishing, Aldershot, 2007, 1-3.

² "Islands of conscious power in this ocean of unconscious co-operation like lumps of butter coagulating in a pail of buttermilk." ციტირებულია: Robertson D.H., Control of Industry, Nisbet and Co., Ltd., London, 1923, 85.

კორპორაციების ასეთი ძალაუფლება, ბუნებრივია, არ უნდა იქნას აღქმული, როგორც რალაც აბსოლუტური. იგი შეზღუდულია ბაზრის მუდმივი ცვლილებებითა და კაპრიზებით, სახელმწიფო რეგულაციებითა და საზოგადოებრივი აზრით. ამის მიუხედავად, თამამად შეიძლება ითქვას, რომ კორპორაციებს აქვთ რეალურად ძალაუფლება და ძალუძთ მიიღონ ისეთი გადაწყვეტილებები, რომლებსაც შესაძლოა მნიშვნელოვანი ეკონომიკური თუ სოციალური შედეგები მოჰყვეს.³

თავისი ისტორიული განვითარების გარკვეულ ეტაპზე, განცალკევებული პიროვნულობის ფიქციისა და შეზღუდული პასუხისმგებლობის მინიჭებით, სამართლებრივ განზომილებაში კორპორაცია გაუთანაბრდა ფიზიკურ პირს. დღეს იგი სარგებლობს თითქმის ყველა იმ უფლებით, რომლითაც ინდივიდს შეუძლია ისარგებლოს, თუ არ ჩავთვლით ზოგ აშკარა გამონაკლისსა და შეზღუდვას, რაც თვით იურიდიული პირის ბუნებითაა განპირობებული. აღნიშნული სამართლებრივი ფიქციის არსებობის მიუხედავად, სამართალი უბრალოდ ვერ დახუჭავს თვალს იმაზე, რომ კორპორაცია არ წარმოადგენს ფიზიკური პირის სრულ ანალოგს, იგი სულ სხვა არსებაა, ორგანიზებული და სტრუქტურირებული, რომლის ხელშიც შესაძლებელია დიდი ძალაც იყოს აკუმულირებული. წმინდა ნატურალისტური კუთხით კორპორაცია, როგორც რალაც განცალკევებული არსება, საერთოდ არც არსებობს, ის იქმნება ადამიანთა მოქმედებების შედეგად და შესაბამისად მიზანშეწონილი იქნებოდა იმის თქმა, რომ იგი საჭიროებს სხვაგვარ, განსაკუთრებულ მიდგომას.

კორპორაციათა რეგულირება არასოდეს არ ყოფილა მარტივი საკითხი. თუ კანონისა და სამართლის თვალში დღეს იურიდიული პირი გათანაბრებულია ფიზიკურ პირთან, მაშინ მის საქმიანობაში ჩარევა დაუშვებლად უნდა იქნას მიჩნეული, თუ ამისათვის შესაბამისი საფუძველი არ არსებობს. მაგრამ რადგანაც კორპორაცია რეალურად არ წარმოადგენს ინდივიდს ნატურალისტური და სოციალური თვალსაზრისით, მის მიმართ მოქმედი რეგულაციები გაცილებით უფრო ფართოა, ვიდრე ფიზიკური პირის შემთხვევაში. განსაკუთრებით კი ეს ეხება მსხვილი კაპიტალის მოზიდვისათვის შექმნილ სამართლებრივ ფორმას – სააქციო საზოგადოებას, რომელსაც თვით ყველაზე ლიბერალური სამართლებრივი რეჟიმიც მკაცრად არეგულირებს ამ უკანასკნელის ეკონომიკური და სოციალური დატვირთვიდან გამომდინარე.

შესაბამისად იმის ნაცვლად, რომ კორპორაცია განხილულ იქნას წმინდა სამართლებრივად, როგორც უბრალოდ სამართლის სუბიექტი, პირი გათანაბრებული ინდივიდთან, არასწორი იქნებოდა, იურიდიული პირის, როგორც სოციალური მოვლენის, უგულებელყოფა – სამართლებრივი მოწესრიგებისას აღნიშნული სოციალური მხარეც უნდა იქნას გათვალისწინებული. ეს განპირობებულია იმ მარტივი აქსიომიდან, რომ თვით სამართალია სოციალური მოვლენა, წარმოშობილი სოციუმის ნიაღში. ასეთი ინტერპრეტაციით რომელიმე დიდი კორპორაცია გარკვეული თვალსაზრისით ხდება ე.წ. „სოციალური საწარმო“, რომლის გადაწყვეტილებების მიღების თავისუფლება შეზღუდულია საჯარო თუ სოციალური ინტერესებით.⁴

იურიდიული პირის ზოგადი ცნებიდან მის ტიპოლოგიაზე გადასვლისას, მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნა, რომ აღნიშნული ტერმინის ქვეშ რამდენიმე სხვადასხვა სახის პირი იგულისხმება. იმავე არაკომერციულ (არასამეწარმეო) იურიდიულ პირებზე მსჯელობა წინამდებარე ნაშ-

³ Parkinson J.E., *Corporate Power and Responsibility: Issues in the Theory of Company Law*, Clarendon Press, Oxford, 1993, 10.

⁴ იქვე, 23.

რომის ფარგლებს სცილდება. საკმარისია ითქვას, რომ განცალკევებული პიროვნულობის, კომერციული საქმიანობისა და შეზღუდული პასუხისმგებლობის ნაწილი მათზეც ვრცელდება, თუმცა ამ უკანასკნელი ინსტიტუტებიდან და პრინციპიდან გამონაკლისები უფრო აქტუალურია იურიდიული პირის იმ კომპლექსური ტიპებისათვის, რომელიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ თანამედროვე მსოფლიოს ეკონომიკურ, სოციალურ თუ პოლიტიკურ ცხოვრებაში. ასეთებად გვევლინებიან კორპორაციები, იგივე კაპიტალური საზოგადოებები, რომელსაც შეეხება ნაშრომი.⁵

წინამდებარე სტატიაში განხილული იქნება იურიდიული პირის ბუნება და არსი, მათ შორის ონტოლოგიის მხრივაც, რის ფარგლებშიც განიხილება არა მარტო იურიდიული, არამედ ფილოსოფიური განზომილებაზეც. სტატიის მეორე თავში განხილული იქნება იურიდიული პირის არსი იურიდიული სოციალური და ფილოსოფიური თვალსაზრისით. მესამე თავში განმარტებული იქნება სამართლებრივი ფიქციის მნიშვნელობა და ის როლი, რასაც ის თამაშობს როგორც საკორპორაციო, ასევე ზოგადად სამართალში. მეოთხე თავში ზოგადად მიმოხილული იქნება კორპორაციული პიროვნულობის კონცეფცია, როგორც პიროვნულობის ცნების პრიზმაში, ასევე მისი, როგორც გაადამიანურების (ანთროპომორფიზაციის) კუთხით. ბოლო თავში მოცემული იქნება დასკვნა რომლითაც შეჯამდება სტატიაში მიმოხილული საკითხები.

2. იურიდიული პირის არსი იურიდიული, სოციალური და ფილოსოფიური თვალსაზრისით

იურიდიული პირის რაობის ასახსნელად ავტორთა ნაწილი იმ სპეციფიკურ ნიშნებს მოუხმობს, რომელიც დღევანდელ სამართლებრივ სისტემაში ახასიათებს ასეთ პირს: უფლებაუნარიანობა დადოს ხელშეკრულებები და ფლობდეს ქონებას; შესაძლებლობა იმისა მოახდინოს უფლებამოსილებათა დელეგირება წარმომადგენლებზე; შეიტანოს სარჩელი სასამართლოში, იყოს მოსარჩელე ან მოპასუხე.⁶ თანამედროვე იურიდიული მეცნიერების თვალსაზრისით ასეთი განმარტება ტექნიკურად სწორია, თუმცა ის ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, თუ რა მახასია-

⁵ ინგლისურ ენაში სიტყვა “corporation”-ის ქვეშ აღინიშნება ძირითადად სააქციო საზოგადოების ფორმა (იგივე JSC – Joint Stock Company) და არ მოიცავს შეზღუდული პასუხისმგებლობის კომპანიას (*Limited Liability Company*). ამავდროულად, უფრო ფართო განმარტებით, იგი ხშირად გამოიყენება ნებისმიერი იურიდიული პირის აღსანიშნავადაც. გერმანულ სამართალში კაპიტალური საზოგადოების ქვეშ მარტივად მოიაზრება ორი ძირითადი სუბიექტი: სააქციო საზოგადოება (*Aktiengesellschaft*) და შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (*GmbH – Gesellschaft mit beschränkter Haftung*). მესამე – რეგისტრირებული კოოპერატივი (*eingetragene Genossenschaft*) ასევე მიიჩნევა კაპიტალურ საზოგადოებად, თუმცა ამ ფორმის შედარებითი იშვიათობისა და გარკვეული თავისებურებების გამო, წინამდებარე ნაშრომი ძირითადად პირველ ორზე მსჯელობით შემოიფარგლება და „კაპიტალური საზოგადოების“ ქვეშ ნაგულისხმევი იქნებიან შპს და სს. იხ: wolf/neuner es., *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, 11. Auflage, C.H.Beck, München, 2016, §16, Rn.23-28, s.169-170.

⁶ *Armour J., Hansmann H., Kraakman R., Pargendler M., What Is Corporate Law?* წიგნში: *Kraakman R., Armour J., Davies P., Enriques L., Hansmann H., Hertig G., Hopt K., Kanda H., Pargendler M., Ringe W., Rock E., The Anatomy of Corporate Law: A Comparative and Functional Approach*, 3rd Edition, Oxford University Press, Oxford, 2017, 8. თუმცა ავტორები იქვე დასძენენ, რომ შესაძლებელია სუბიექტს ჰქონდეს ყველა ზემოაღნიშნული უფლება, მაგრამ არ ითვლებოდეს იურიდიულ პირად. მაგალითად, პარტნიორული საზოგადოება (*partnership*) საერთო სამართლის ქვეყნებში სრულად სარგებლობს ამ უფლებებით, მაგრამ სამართალმცოდნეების უმრავლესობა მას ცალკე, მასში შემავალი ინდივიდებისგან განცალკევებულ და პიროვნულობის მქონე სუბიექტად არ მიიჩნევს. იქვე, შენ.27.

ათებლები და ნიშნები აქვს იურიდიულ პირად წოდებულ ფენომენს, თუმცა კი არ იძლევა დეტალურ განმარტებას იმისა, თუ კერძოდ, რას წარმოადგენს იგი.

იურიდიული პირის არსის შესახებ სამართლებრივ დოქტრინაში არაერთი თეორია გაფლერდა. გერმანული კერძო სამართლის ნიაღში, რომელიც სამართლის მნიშვნელოვანი ზეგავლენით, ჩამოყალიბდა სამი ძირითადი თეორია: კარლ ფრიდრიხ ფონ სავინის ფიქციის თეორია,⁷ ოტო ფონ გირკეს რეალური კავშირის თეორია⁸ და ბრინციის მიზნობრივი ქონების თეორია.⁹ ამ სამი თეორიის მსგავსად არსებობდა სხვა თეორიებიც, რომელთაგან აღსანიშნავია ფიქციის თეორიის მსგავსი (თუმცა არა იდენტური) კონცეფციის თეორია, რომელიც იურიდიული პირის მთლიან არსებობას სუვერენის (სახელმწიფოს) მიერ მინიჭებულ ნებართვას (კონცესიას) უკავშირებდა და რომელმაც იურიდიული პირის დაფუძნების თავისუფლების პრინციპის შემოღებასთან ერთად, აქტუალურობა დაკარგა. აღნიშნულთან ერთად საერთო სამართალში სხვა თეორიებიც განვითარდა, რომელთაგან ყურადსაღებია აგრეგატის თეორია, რომლისთვისაც საზოგადოება მასში შემავალი პირების გაერთიანებას, აგრეგატს წარმოადგენს და ხელშეკრულებათა კავშირის¹⁰ თეორია, რომელიც კორპორაციასა და მასში არსებულ ურთიერთობებს კონკრეტული დადებული ხელშეკრულებების ქრილში განიხილავს.

თეორიები იურიდიული პირის შესახებ პირობითად შესაძლებელია ორ ძირითად ჯგუფად დაიყოს: ავტორები განასხვავებენ კორპორაციული რეალიზმისა და კორპორაციული ნომინალიზმის თეორიებს. თუ პირველისათვის, კორპორაცია ეს არის რეალური მოვლენა და მისი კორპორაციული პიროვნულობა უბრალოდ მის ნამდვილ ადგილს ასახავს თანამედროვე საზოგადოებაში (მაგალითად იგივე გირკეს რეალური კავშირის თეორია), ნომინალისტებისათვის კორპორაცია არსობრივად რჩება, როგორც პირთა გაერთიანება და კორპორაციული პიროვნულობა სხვა არაფერია თუ არა მათი სახელების შემოკლება, აბრევიატურა მოქნილობისა და სიმარტივისათვის.¹¹ ამ ორი თეორიის ლოგიკურ გაგრძელებად შეიძლება ჩაითვალოს საზოგადოების მიჩნევა ნამდვილ პირად, თავისი განცალკევებული არსით (გირკეს რეალური კავშირის თეორია ან რეალისტური მიდგომა ზოგადად) ან მისი განხილვა, როგორც მასში შემავალ წევრებს შორის ხელშეკრულების საფუძველზე შექმნილ გაერთიანებად (კონტრაქტული ან იგივე აგრეგატული თეორია).¹²

⁷ *Fiktionslehre.*

⁸ *reale Verbandstheorie.*

⁹ *Zweckvermögen.* იხ: *Wolf/Neuner., Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts, 11. Auflage, C.H.Beck, München, 2016, §16, Rn.13, s.167.* აღნიშნული, უკვე კლასიკად ქცეული თეორიათა ტრიადის შესახებ მეტად ინფორმატიული მოკლე მიმოხილვა აგრეთვე იხ: *ჭანტურია ლ.,* სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, გამომცემლობა „სამართალი“, თბილისი, 2011, 224-228. ზოგიერთი ავტორი ამ სამეულს მეოთხესაც უმატებს: *იერინგის* სიმბოლისტური თეორიით იურიდიული პირი წარმოადგენს მხოლოდ მოსახერხებელ სიმბოლოს, აბრევიატურას, რომელსაც მასში შემავალი პირები იყენებენ. აღნიშნულმა თეორიამ დიდი პოპულარობა ვერ მოიპოვა და მისი დეტალური განხილვა სცდება წინამდებარე ნაშრომის ფარგლებს.

¹⁰ *Nexus of Contracts.*

¹¹ *Iwai K., Persons, Things and Corporations: The Corporate Personality Controversy and Comparative Corporate Governance, The American Journal of Comparative Law, Vol. 47, No. 4, Autumn, 1999, 583-584.* იქვე ავტორი აღნიშნავს სხვა ალტერნატივებს, რომლებიც, განსხვავებული დასახელებების მიუხედავად, ძირითადად იმავე ან მსგავს პოზიციებზე დგანან კორპორაციებთან მიმართებაში.

¹² *Iwai K., What Is Corporation?, The Corporate Personality Controversy and the Fiduciary Principle in Corporate Governance, ნიგნში: Legal Orderings and Economic Institutions, Cafaggi F., Nicita A., Pagano U., Routledge, London, 2007, 243.*

იურიდიული პირის შესახებ აღნიშნული თეორიები მარტო სამართლებრივი ან ფილოსოფიური¹³ მნიშვნელობისაა როდია – ისინი სხვაგვარ, უფრო მნიშვნელოვან დატვირთვასაც ატარებენ და ხშირად ზეგავლენას ახდენენ სახელმწიფო და საკანონმდებლო პოლიტიკაზე.¹⁴ მაგალითად, იმავე რეალისტური კავშირის თეორიით, რომელიმე გაერთიანება ან ფლობს ცალკე კორპორაციულ პიროვნულობას ან არა, იმ დროს როდესაც საერთო სამართლის სისტემაში მეოცე საუკუნემდე კორპორაციული პიროვნულობის საკითხი ხშირად კონკრეტულ *ad hoc* შემთხვევაზე იყო დამოკიდებული, რადგანაც იმ დროისათვის პოპულარული აგრეგატის ან ფიქციის თეორიით კორპორაციის განცალკევებულობა მასში შემავალი პირებისგან მყარად არასოდეს არ მიიჩნეოდა.¹⁵ სხვაგვარი შედეგი მოჰყვება, მაგალითად, კონცესიის თეორიის საყოველთაო რეცეფციას – კორპორაციის უბრალოდ კანონისა და სახელმწიფოს ქმნილებად მიჩნევას თავისთავად მიყვავართ იმ დასკვნამდე რომ ამ კორპორაციების მარეგულირებელი ნორმები აუცილებლად საზოგადოებრივი ინტერესებიდან უნდა გამომდინარეობდნენ.¹⁶ დღესდღეობით იურიდიული პირი ნამდვილად უფრო მეტს წარმოადგენს, ვიდრე უბრალოდ ხელოვნურად შექმნილ ფიქციას, იგი არის სოციალური რეალობა, რომელიც უთანაბრდება ფიზიკურ პირს, სამართლის თვალში მაინც. მას უფლებები და ვალდებულებები მიენერება ქონების არსებობისა თუ არარსებობის მიუხედავად.¹⁷

გარდა სამართლებრივი განზომილებისა, იურიდიული პირები ატარებენ მნიშვნელოვან ეკონომიკურ დატვირთვასაც. ეკონომიკური სფეროში იურიდიული პირი (და განსაკუთრებით კაპიტალური საზოგადოება) არის მექანიზმი, ინსტრუმენტი, რომლის საშუალებითაც ადამიანი ან ადამიანები თავიანთ საქმიანობას (მათ შორის სამეწარმეოს) ახორციელებენ. იმავე სააქციო საზოგადოების შემთხვევაში აქციონერსა და საქმიანობის შორის დგება მესამე პირი, რეალურად არსებული, თუმცა უდავოდ ხელოვნური ერთეული.¹⁸ იმავე განცალკევებული კორპორაციული პიროვნულობის იდეის უკან რომ ეკონომიკური ეფექტიანობის გაზრდა დგას, ეს არაერთხელ აღინიშნა ლიტერატურაში. უფრო და უფრო მზარდი ეკონომიკური მოქმედებების განსახორციელებლად საჭიროა უფრო მეტი კაპიტალისა და ინვესტიციების მოზიდვა. საჭირო ხდება უფრო და უფრო მეტი ადამიანის ჩართვა, რაც უფრო მარტივია თუ ისინი, პირადი შეუზღუდავი პასუხისმგებლობის ნაცვლად პასუხს აგებენ მხოლოდ შეზღუდულად, შეტანილი შენატანით. საბოლოოდ ეს მზარდი კაპიტალი ეფექტური მენეჯმენტის მიზნით გადადის რამდენიმე პირის ხელში. კორპორაციული პიროვნულობა ამ კუთხით არის ლოგიკური ინსტრუმენტი იმისათვის,

¹³ აღსანიშნავია, რომ სამართლის ფილოსოფიაში და ფილოსოფიაში ზოგადად, იურიდიული პირისა და კორპორაციის რაობის პრობლემას ბევრი ავტორი არ ეხება და მიუხედავად დღევანდელ ცხოვრებაში კორპორაციათა მნიშვნელობისა, მისი ფილოსოფიურ (და არა სოცილოგიურ) ჭრილში განხილვა, როგორც ჩანს, ბევრი ცნობილი ფილოსოფოსისათვის ნაკლებად აქტუალური იყო. აქ მნიშვნელოვან გამონაკლისს რამდენიმე პოლიტიკური ფილოსოფოსი, მათ შორის, *ჰეგელი* წარმოადგენს. იხ: *Goedecke W.R., Corporations and the Philosophy of Law, The Journal of Value Inquiry, Vol. 10, Issue 2, June 1976, 81-82.*

¹⁴ *Blumberg P.I., The Corporate Personality in American Law: A Summary Review, The American Journal of Comparative Law, Volume 38, Supplement. U. S. Law in an Era of Democratization, 1990, 51-52.*

¹⁵ *French D., Mayson S., Ryan C., Mayson, French & Ryan on Company Law, 33rd ed., Oxford, Oxford University Press, 2016, 154.*

¹⁶ *Ripken S.K., Corporations Are People Too: A Multi-dimensional Approach to the Corporate Personhood Puzzle, Fordham Journal of Corporate & Financial Law, Vol. 15, №. 1, 2009, 101.*

¹⁷ *Wolff/Neuner., Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts, 11. Auflage, C.H.Beck, München, 2016, §16, Rn.14, s.167.*

¹⁸ *Gas Lighting Improvement Co Ltd v Inland Revenue Commissioners, (1923) AC 723 at 740 – 741.*

რომ პასუხისმგებლობა შეზღუდულ იქნას პარტნიორების მიერ შეტანილი შენატანებით.¹⁹ შენატანი წარმოადგენს არა ამ კერძო აქციონერის ქონებას, არამედ უკვე ცალკე იურიდიული პირის, რომელსაც სამართლებრივად საკუთარი პიროვნულობა გააჩნია. ინვესტორები შესაბამისად უფრო მეტად თამამ და სარისკო პროექტებზე მიდიან, რაც გრძელვადიან პერსპექტივაში ეკონომიკაზე დადებითად მოქმედებს.²⁰

როგორც ფილოსოფიურად, ასევე სოციალურად, იურიდიული პირის ბუნებაზე მრავალგვარი კუთხიდან შეიძლება მსჯელობა. თუ ჩვენ მარტო მის არსობრივ, ფიზიკურ მხარეს ჩავუღრმავდებით, მის ონტოლოგიურ სუბსტანციას, მაშინ შესაძლებელია იმაზე საუბარი, რომ იურიდიული პირი, რეალურად მართლაც ფიქციაა.²¹ ფიზიკური პირისგან განსხვავებით იურიდიულ პირს არ აქვს შესაძლებლობა გააცნობიეროს საკუთარი მოქმედებები და იმოქმედოს თვითონ, მასში შემავალი ფიზიკური პირების გარეშე. ეს თვითგაცნობიერების ელემენტი უმნიშვნელოვანესია ადამიანის, როგორც ფილოსოფიური კატეგორიის ცნებაში. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, იურიდიული პირის ფიქციად მოხსენიებისას იგულისხმება მისი არა სამართლებრივი ფიქცია, როგორც ამას სავეინი აღნიშნავდა თავის თეორიაში, არამედ ფიქცია სოციალური, ადამიანის გონით მინიჭებული. როდესაც საუბარია იმაზე, რომ რომელიმე სააქციო საზოგადოება იღებს გადაწყვეტილებას, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ იურიდიულმა პირმა თავისი საკუთარი გონით გააცნობიერა არსებული გარემოებები და ალტერნატივები და ისე მივიდა გადაწყვეტილებამდე. ამ გადაწყვეტილებას რეალურად იღებენ ამ საზოგადოების მმართველი ორგანოები, რომლებიც ფიზიკური პირებისგან შედგებიან.

არც ერთ კორპორაციას არ შეუძლია, ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით, „თავისით“, თვითონ მიიღოს გადაწყვეტილება.²² თუ იურიდიული პირის პარტნიორი სხვა იურიდიული პირია, ამ უკანასკნელი იურიდიული პირის უკანაც საბოლოო ჯამში ფიზიკურ პირებს განეჭვრეტ. რამდენად გრძელიც არ უნდა იყოს იურიდიული პირების ფლობის ეს ჯაჭვი, საბოლოო ჯამში ჩვენ მივალთ ისევ ფიზიკურ პირებამდე, რომელიც საზოგადოების სახელით იღებენ გადაწყვეტილებას.²³ რეალური ნებელობა, შესაძლებლობა იმისა, რომ სუბიექტმა განი-

¹⁹ Radin M., The Endless Problem of Corporate Personality, Columbia Law Review, Vol. 32, No. 4, April 1932, 654.

²⁰ Bainbridge S.M., Abolishing Veil Piercing, Journal of Corporation Law, Vol. 26, No. 3, Spring 2001, 488-489.

²¹ Demos R., Legal Fictions, International Journal of Ethics, Vol. 34, No. 1, October, 1923, 44. აღნიშნული მოსაზრების საწინააღმდეგოდ, „ფუნქციონალური“ გაგებით, ნებისმიერი აგენტი რომელსაც ძალუძს იმოქმედოს როგორც პირი არსებულ სოციალურ გარემოში ითვლება კიდევ ასეთად, მათ შორის იგულისხმება კორპორაციებიც. ამ მიდგომით ისინი სრულიადაც არ არიან „ფიქციები“. იხ: List C., Pettit P., Group Agency: The Possibility, Design, and Status of Corporate Agents, Oxford University Press, Oxford, 2011, 176. სხვა კომენტატორები მიუთითებენ, და სწორადაც, რომ იმისათვის რომ საზოგადოებამ პასუხი აგოს საკუთარი მოქმედებებისათვის საჭიროა, რომ მას გარკვეული რეალური ფიზიკური განზომილება გააჩნდეს და მხოლოდ და მხოლოდ „ფიქცია“ არ იყოს. Tuomela R., Social Ontology: Collective Intentionality and Group Agents, Oxford University Press, Oxford, 2013, 236.

²² იხ. მაგ. Ripken S.K., Corporations Are People Too: A Multi-dimensional Approach to the Corporate Personhood Puzzle, Fordham Journal of Corporate & Financial Law, Vol. 15, №. 1, 2009, 100.

²³ აღნიშნული არ ნიშნავს ფრიდრიხ კარლ ფონ სავეინის მიერ ჩამოყალიბებული ფიქციის თეორიის რაიმე ფორმით მხარდაჭერას. „ფიქციის თეორია“ არსობრივად განსაზღვრავს თვითონ კანონმდებლობისა და ზოგადად სამართლის მიდგომას ასეთი იურიდიული პირებისადმი, როგორც ფიქციებისადმი. ამავე დროულად, მიუხედავად იმისა, რომ დღესდღეობით თითქმის ყველა სამართლებრივ სისტემაში აღიარებულია იურიდიული პირის განცალკევებულობა, ფაქტი ფაქტად რჩება, რომ ის, როგორც ბუნებრივად არსებული რაღაც არ არსებობს. იგი მაინც ფიქციად რჩება იმ კუთხით, რომ მას საკუთარი რაობა, სიცოცხლე და საზრისი უბრალოდ არ გააჩნია. წინამდებარე ნაშრომიც სწორედ ამ თეზისიდან ამოდის.

ხილოს მდგომარეობა და საკუთარი გონებრივი პროცესებით მიიღოს გადაწყვეტილება – აღნიშნული არც ერთ იურიდიულ პირს არ ახასიათებს საკუთარი ბუნებიდანვე გამომდინარე.²⁴ საკუთარი ინტერესიც, ამ სიტყვის მკაცრი გაგებით, მას არ აქვს და ლიტერატურაში აბსოლუტურად ნორმალურად მიიჩნევა ისეთი სიტუაცია, როდესაც იურიდიული პირი შექმნილია, როგორც მასში მონაწილე ფიზიკური პირების მიზნების მიღწევის საშუალება, ინსტრუმენტი.²⁵ არასამართლებრივი თვალსაზრისით, ხშირია კორპორაციული იდენტობის გაიგივებაც იმ ორგანოსთან ან პირთან, რომელიც მასზე ზეგავლენას ახდენს ან რომელთანაც იგი დაკავშირებულია ამა თუ იმ მიზეზის გამო. ეს შეიძლება იყოს დამფუძნებელი, მენეჯერი, დირექტორთა საბჭო, დომინანტი აქციონერი და ა.შ. ასეთი გაიგივება არ უნდა ჩაითვალოს უბრალო დამთხვევად – საშუალო ადამიანის თვალში კორპორაციის უკან დგანან ფიზიკური ადამიანები.

სხვანაირად რომ ვთქვათ, რომ არა ფიზიკური პირები იურიდიული პირები არ იარსებებდნენ, საპირისპირო კი სიმართლეს არ შეესაბამება – ფიზიკური პირი დღევანდელ სამყაროში ისედაც არსებობს და სწორედ მისი დამსახურებაა, რომ იურიდიული პირი საერთოდ მოველინა სამყაროს.²⁶ ფიზიკური პირი ონტოლოგიური თვალსაზრისით უპირველესია²⁷ და საფუძველში იურიდიული პირები რეალურად მხოლოდ ინდივიდთა ჯგუფებსა და აგრეგატებს წარმოადგენენ.²⁸

თუ იურიდიული პირის, როგორც სამართლებრივი ფიქციის, თეორია დღეს ნაკლებად აქტუალურია და ფართოდაა აღიარებული გირკეს რეალისტური კავშირი თეორია, იურიდიული პირის, როგორც სოციალური ან ფილოსოფიური ფიქციის საკითხი გარკვეულწილად მაინც დავას ინვესს. იურიდიული პირის ფიქციად მიჩნევის მოწინააღმდეგეები მიუთითებენ, რომ ხელოვნური აუცილებლად არ ნიშნავს ფიქტიურს. ხელოვნური ტბა ან ჩანჩქერი რეალურად არსებობს და ფიქცია ან ილუზია სულაც არ არის.²⁹ სხვები მიუთითებენ იმაზე, რომ იმავე კორპორაციების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების შემთხვევაში, ცალკეულ ინდივიდთა ზუსტი როლის განსაზღვრა მარტივი პროცესი არ არის. უთანხმოებები და განსხვავებული აზრი ხშირია და კორპორაციის მიერ მიღებული გადაწყვეტილება არსობრივად განსხვავდება მასში შემავალი ინდივიდების გადაწყვეტილებების უბრალო მათემატიკური ჯამისგან.³⁰ სრულიად შესაძლე-

²⁴ Gierke O., *Political Theories of the Middle Age*, Tran. Maitland F.W., Cambridge, Cambridge University Press, 1900, xx-xxi.

²⁵ Grigoleit H., *Gesellschafterhaftung für interne Einflussnahme im Recht der GmbH: Dezentrale Gewinnverfolgung als Leitprinzip des dynamischen Gläubigerschutzes*, C.H.Beck, München, 2006, 6-7.

²⁶ „აბსურდული იქნებოდა გვეთქვა, რომ კორპორაციებს შეეძლებოდათ მოქმედება იმ დროს როდესაც ყველა ადამიანი გაქრებოდა“ („it would be absurd to say that corporations could act even though all human beings have perished“). აღნიშნული ფრაზა ფილოსოფოს ირვინგ თალბერგ უმცროსს (*Irving Grant Thalberg Jr.* 1930 – 1987) ეკუთვნის და ციტირებულია: *Held V., Shame, Responsibility and the Corporation*, Cutler H., Haven, New York, 1986, 170.

²⁷ Scruton R., *Finnis J., Corporate Persons*, Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes, Volume 63, 1989, 254.

²⁸ Dan-Cohen M., *Rights, Persons and Organizations: A Legal Theory for Bureaucratic Society*, University of California Press, Berkeley, 1986, 15-16. აღნიშნული ავტორი მიუთითებს, რომ იმავე „ატომისტური“ თეორიისგან განსხვავებით, რომელიც კორპორაციას წარმოადგენს როგორც ინდივიდთა უბრალოდ გაერთიანებას, ჰოლისტური მიდგომით კორპორაცია რეალურად არსებული ერთეულია.

²⁹ Machen A. W., *Corporate Personality*, Harvard Law Review, Vol. 24, №. 4, February 1911, 257.

³⁰ შესაძლებელია მიღებული იყოს ისეთი გადაწყვეტილება რომელიც კორპორაციის მმართველი ორგანოს არც ერთ წევრს არ სურდა, მაგრამ როგორც „კოლექტიური“ გადაწყვეტილება ისე იქნა მიღებული, ერთობლივი ბჭობისა და განხილვის შემდგომ. სხვანაირად რომ ვთქვათ, კორპორაცია იღებს გარკვეული

ბელია იურიდიული პირისგან მოცილდეს ყველანაირი ინდივიდუალური ელემენტი, ჩამოშორდეს ყველა ფიზიკური პირი და მან მაინც შეინარჩუნოს, კონცეპტუალურადაც და ლეგალურადაც, საკუთარი არსი, როგორც „საზრიანმა მანქანამ“ (*intelligent machine*).³¹

ფილოსოფიურად მეტად საყურადღებოა იურიდიული პირის, როგორც პირთა სუბსტანციის მოდიფიცირებული მდგომარეობად აღქმა. თანამედროვე ფილოსოფიის დამფუძნებლად წოდებული რენე დეკარტი³² განასხვავებდა სუბსტანციის ძირითად უცვლელ მახასიათებლებს მისი მოდიფიკაციებისგან, შეცვლილი მდგომარეობებისგან, რომლებიც სუბსტანციას ეკუთვნოდნენ.³³ იურიდიული პირი, რომელიც ფიზიკურად ვერ იარსებებდა, რომ არა მასში შემავალი ფიზიკური ინდივიდები, შესაბამისად ვერ განახორციელებდა ვერანაირ მოქმედებასაც. ამგვარად იურიდიული პირი, ასეთი კარტეზიანული გაგებით, სწორედ ამ ინდივიდუალური პირების სუბსტანციის მოდიფიცირებულ ვარიანტად, მის გაგრძელებად შეიძლება იყოს განხილული.³⁴

იურიდიული პირის, როგორც არსობრივი ფიქციის განხილვამდე, მოკლედ უნდა აღინიშნოს თუ რას ნიშნავს ფიქცია, რა როლს ასრულებს ის დღევანდელ სამართალში და რამდენად მნიშვნელოვანია იგი. იურიდიული პირის ფიქცია მხოლოდ ერთ-ერთია სხვადასხვა იურიდიული ფიქციებიდან, თუმცა შეიძლება ითქვას, რომ ბევრი მათგანისგან განსხვავებით, ამ ფიქციის ზეგავლენა თანამედროვე მსოფლიოს ეკონომიკურ თუ სოციალურ მდგომარეობაზე განუზომლად უფრო დიდია.

3. სამართლებრივი ფიქცია, მისი მნიშვნელობა და როლი

სამართლებრივი ფიქცია, როგორც ასეთი, წარმოადგენს პრეზუმფციას სამართალში, რომ გარკვეული მოვლენა მართალია ან სინამდვილეს შეესაბამება იმ დროს, როდესაც რეალურად ეს ასე არ არის ან შესაძლებელია არ იყოს. თეორიულად ჩამოყალიბებული სახით, ის უკვე რომაულ სამართალშიც ფართოდ იყო აპრობირებული³⁵ და დღემდე მოყოლებული მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს სამართლებრივ მეცნიერებაში. *ბლექსტოუნი*³⁶ აღნიშნავდა სამართლებრივი ფიქციის მნიშვნელობასა და მის სარგებელს, როგორც საშუალებას უკანონობის ან

შენატანის სახით ინდივიდთა მოქმედებებსა და გადანყვეტილებებს, მაგრამ საბოლოო შედეგი შესაძლოა სრულიად განსხვავებული იყოს. იხ: *Kim S.M.*, Characteristics of Soulless Persons: The Applicability of the Character Evidence Rule to Corporations, *University of Illinois Law Review*, Vol. 2000, Issue 3, 2000, 790-791.

³¹ *Dan-Cohen M.*, Rights, Persons and Organizations: A Legal Theory for Bureaucratic Society, University of California Press, Berkeley, 1986, 49.

³² *René Descartes* (1596–1650).

³³ *Descartes R.*, Principles of Philosophy, *Tran. Miller V.R., Miller R.P.*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 1982, 23-25. *Williams B.*, Descartes: The Project of Pure Inquiry, Routledge, London, 2005, 108.

³⁴ დეკარტის ფილოსოფიაზე დაყრდნობით ბარუხ სპინოზამ (*Baruch Spinoza*, 1632–1677) აღნიშნული განსხვავება მახასიათებლებსა და მოდიფიცირებულ მდგომარეობებს შორის უფრო განავითარა და ეს უკანასკნელი იმ „რალაცად“ მონათლა, რომელშიც სუბსტანცია საკუთარ გამოხატულებას ჰპოვებს. მაგალითად, პირები თუ კლუბს დააფუძნებენ და ეს კლუბი სამართლებრივი თვალსაზრისით მოქმედებებს შეასრულებს (შეისყიდის ქონებას, წარსდგება სასამართლოში და ა.შ.), რეალურად ამ თვალსაზრისით ეს კლუბი ამ პირების კოლექტიური ექსტენცია ანუ განვრცობა გამოდის, რადგან მათ გარეშე ეს კლუბი ვერანაირ მოქმედებას თავისით ვერ განახორციელებდა. იხ: *Scruton R.*, A Short History of Modern Philosophy, 2nd ed., Routledge, London, 2002, 51.

³⁵ მაგალითები იხ: *Ando C.*, Law, Language, and Empire in the Roman Tradition, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2011, 115-131.

³⁶ *Sir William Blackstone* (1723-1780).

მავნებლობის აღსაკვეთად ან სამართლებრივი სირთულეების გადასალახავად.³⁷ სამართლებრივ ინსტიტუტთა არც თუ ისე მცირე ნაწილი ფიქციას წარმოადგენს. აღნიშნული მოიცავს არა მარტო იურიდიულ პირსა და პიროვნულობას, არამედ თვით პიროვნულობის ცნებასაც.³⁸ თვით ფიქციები ან სხვა მეტაფორები უნდა გამოყენებულ იქნას გადაწყვეტილების მიღებისათვის, ისინი მიზნის მიღწევის საშუალებას წარმოადგენენ და ამიტომ არასწორი იქნებოდა მათდამი ბრმა, უსიტყვო დამორჩილება.³⁹

ფიქცია ზოგადად შეიძლება არსებობდეს: 1) დადებითი (პოზიტიური) ანუ ადგილი აქვს იმის არსებობის პრეზუმფციას, რაც სინამდვილეში არ არსებობს და 2) უარყოფითი ანუ რაც სინამდვილეში მართლა არსებობს, სამართლებრივად მისი უგულებელყოფა ხდება და 3) როდესაც ერთი პირის მოქმედება მეორე პირის მოქმედებად ითვლება.⁴⁰ ამ სამიდან ლოგიკური იქნება თუ იურიდიული პირის ფიქციას პირველ კატეგორიას მივაკუთვნებთ. რეალურად იურიდიული პირი არ არსებობს, მაგრამ სამართალი აკეთებს საპირსპიროს პრეზუმფციას.

ფიქციათა სხვა კლასიფიკაციაც არსებობს, მაგალითად, ისტორიულ და დოგმატურ ფიქციებად.⁴¹ თუ ისტორიული ფიქციები სამართლის შეცვლის ინსტრუმენტებს წარმოადგენენ, დოგმატური ფიქციები ერთი ნაბიჯით წინ მიდიან და ცდილობენ, არსებული ფიქციები ერთიან თეორიულ და დოგმატურ ჩარჩოში მოაქციონ.⁴² რეალურად იურიდიული პირი ყველაზე კომპლექსურ ფიქციას წარმოადგენს დღევანდელ იურისპრუდენციაში – მას საძირკველშივე უდევს რთული დოგმატური საფუძველი, რომელიც ამყარებს მის პოზიციას, ათანასწორებს მას ფიზიკურ ინდივიდთან და აძლევს მას საშუალებას მონაწილეობა მიიღოს სამართლებრივ, ეკონომიკურ თუ ყოფით სოციალურ ურთიერთობებში.

4. განცალკევებული კორპორაციული პიროვნულობა⁴³

ყოველდღიურ საუბარში „პიროვნებასა“ და „პიროვნულობაზე“ საუბრისას იგულისხმება რომელიმე კერძო ადამიანი და ამ სიტყვის ქვეშ მისი პირადი, ინდივიდუალური მახასიათებლები და ქცევები მოიაზრება, რომელიც ვლინდება მის „პიროვნულობაში“. წინამდებარე სტატიის მიზნებისათვის „კორპორაციულ პიროვნულობაში“ მხოლოდ მისი სამართლებრივი და არა სოციოლოგიური თუ კულტურული განზომილება მოიაზრება.⁴⁴ თვით სამართლებრივ ლიტერა-

³⁷ *Blackstone W.*, Commentaries on the Laws of England, Book III: Of Private Wrongs, *Prest W.*, Oxford University Press, Oxford, 2016, 28.

³⁸ *Note – What We Talk about When We Talk about Persons: The Language of a Legal Fiction*, Harvard Law Review, Vol. 114, №. 6, April 2001, 1745-1747.

³⁹ *Berger R.*, "Disregarding the Corporate Entity" for Stockholders' Benefit, Columbia Law Review, Vol. 55, No. 6, June, 1955, 814.

⁴⁰ *Miller S.T.*, The Reasons for Some Legal Fictions, Michigan Law Review, Vol. 8, No. 8, June, 1910, 624-625.

⁴¹ *Demos R.*, Legal Fictions, International Journal of Ethics, Vol. 34, No. 1, October, 1923, 44.

⁴² იქვე.

⁴³ ცალკე კორპორაციული პიროვნულობის შესახებ საკმაო ლიტერატურა არსებობს. მაგალითის სახით იხილეთ ჩამონათვალი: *Iwai K.*, Persons, Things and Corporations: The Corporate Personality Controversy and Comparative Corporate Governance, The American Journal of Comparative Law, Vol. 47, No. 4, Autumn, 1999, 583-584, შენ. 2

⁴⁴ სოციოლოგიური თვალსაზრისით არ არსებობს რომელიმე ერთიანი კორპორაციული პიროვნულობა, (რომელიც არ ერწყმის კორპორაციის იმიჯსა და სახეს), რადგან მასში მოქმედი ძირითადი აქტორები - აქციონერები, დასაქმებულები და ა.შ. – კორპორაციას თავისებურად, საკუთარი განსხვავებული

ტურაში ცალკე კორპორაციული პიროვნულობა, ისევე როგორც მისგან ლოგიკურად გამომდინარე შეზღუდული პასუხისმგებლობის ინსტიტუტი, მიიჩნევა საკორპორაციო სამართლის ფუნდამენტალურ პრინციპად ანუ იმ სტანდარტად, რომელიც შემდგომში იძლევა რეგულირების საფუძველს.⁴⁵

დღესდღეობით ცალკეული კორპორაციული პიროვნულობისა და შეზღუდული პასუხისმგებლობის პრინციპი გამჯდარია თვითონ სამართლის სტრუქტურაში. ის აღიქმება როგორც თავისთავადი, აშკარა, ეჭვგარეშე⁴⁶ და კაპიტალური საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი ნიშნებიდან ცენტრალურ ადგილს იკავებს.⁴⁷

სამართლებრივად, „პირად“ აღიარება თავის მხრივ ნიშნავს საზოგადოების წევრად გახდომას, იმ უფლებებითა და ვალდებულებებით შემოსვას, რომლითაც სარგებლობს ფიზიკური პირი დღევანდელ საზოგადოებაში.⁴⁸ იურიდიული თვალსაზრისით პირი არ უნდა იქნას პირდაპირ გაიგივებული ამ სიტყვის ეთიკურ დატვირთვასთან, არამედ მხოლოდ მის ფორმალურ მხარესთან.⁴⁹ ცალკე კორპორაციული პიროვნულობის დოქტრინა საშუალებას იძლევა, რომ იურიდიული პირი, რომელიც ფილოსოფიური და ნატურალური თვალსაზრისით ფიქციაა, სამართლის თვალში განიხილებოდეს როგორც ნამდვილი პირი, საკუთარი ნებითა და მოქმედებებით, იმ დონემდე რომ განცალკევებულად მიიჩნეოდეს, თუნდაც მასში მონაწილე ერთადერთი პირისგან.⁵⁰

ისტორიულად ეს ყოველთვის ასე არ იყო. იურიდიული პირის გაიგივება მასში შემავალ ინდივიდებთან საკმაოდ დიდი ხნის განმავლობაში რჩებოდა ძირითად დოქტრინად. ინგლისში, ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და გერმანიაშიც მე-19 საუკუნის დასასრულამდეც, თვით ისეთი კომპლექსური ორგანიზაციული წარმონაქმნები, როგორებიც იყვნენ სააქციო საზოგადოე-

თვალსაწიერიდან ხედავენ. იხ: *Martineau P.*, *Sharper Focus for Corporate Image*, წიგნში: *Revealing the Corporation: Perspectives on Identity, Image, Reputation, Corporate Branding, and Corporate-level Marketing*, *Balmer J.M.T., Greyser S. (eds.)*, Routledge, London, 2003, 203.

⁴⁵ მაგალითისათვის იხ: *Blumberg P.I.*, *The Multinational Challenge to Corporation Law: The Search for a New Corporate Personality*, Oxford University Press, Oxford, 1993, 153. *Bourne N.*, *Bourne on Company Law*, 6th ed., Routledge, London, 2013, 19. *Talbot L.*, *Critical Company Law*, Routledge-Cavendish, New York, 2007, 29.

⁴⁶ როგორც აღნიშნულია კანადის საკორპორაციო სამართლის შესახებ ერთ-ერთ სახელმძღვანელოში: „სამართლებრივი ანალიზის ფარგლებში, კორპორაციების იურიდიული პიროვნულობა უდავოა; სამართლებრივი ანალიზის ფარგლებს გარეთ საეჭვოა კორპორაციების იურიდიული პიროვნულობა საერთოდ წარმოადგენდეს ინტერესის საგანს“. („[w]ithin the realm of legal analysis, corporate legal personality is unquestionable; outside the realm of legal analysis it is doubtful whether corporate legal personality is of any interest at all“. ციტირებულია: *Hamilton S.N.*, *Impersonations: Troubling the Person in Law and Culture*, University of Toronto Press, Toronto, 2009, 33. დღესდღეობით აღნიშნული წინადადების მეორე ნაწილი აშკარად არ შეესაბამება სიმართლეს, რაც კარგად ჩანს კორპორაციებისა და მათ შორის კორპორაციული პასუხისმგებლობისადმი საზოგადოებრივი ინტერესის ზრდიდან.

⁴⁷ *Armour J., Hansmann H., Kraakman R., Pargendler M.*, *What Is Corporate Law?* წიგნში: *Kraakman R., Armour J., Davies P., Enriques L., Hansmann H., Hertig G., Hopt K., Kanda H., Pargendler M., Ringe W., Rock E.*, *The Anatomy of Corporate Law: A Comparative and Functional Approach*, 3rd Edition, Oxford University Press, Oxford, 2017, 1.

⁴⁸ *Hoffmann D.N.*, *Personhood and Rights, Polity*, Vol. 19, No. 1, Autumn, 1986, 74-76.

⁴⁹ *Wolf/Neuner.*, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, 11. Auflage, C.H.Beck, München, 2016, §16, Rn.14, s.167.

⁵⁰ აღნიშნული შემთხვევის საილუსტრაციოდ კარგად გამოდგება ახალი ზელანდიის საქმე *Lee v Lee's Air Farming Ltd.*, [1960] UKPC 33, რომელზეც გადაწყვეტილებაში სასამართლომ დაადგინა, რომ რადგან შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება ცალკე იურიდიულ პირს წარმოადგენდა, ამ საზოგადოების ერთადერთ პარტნიორს, რომელიც ამავდროულად დირექტორიც იყო შეეძლო შრომის ხელშეკრულების დადება ასეთ საზოგადოებასთან და კორპორაციული პიროვნულობის „ჯადოქრობით“ ყოფილიყო როგორც „ბატონი, ასევე მოსამსახურე“. იხ: *Davies P.L.*, *Gower and Davies' Principles of Modern Company Law*, 8th Edition, Sweet and Maxwell Ltd., London, 2008, 202.

ბები, არ განიხილებოდნენ თავიანთი პარტნიორებისგან მთლიანად განცალკევებულ პირებად.⁵¹ კორპორაციებისათვის იგივე უფლებების მინიჭება, რასაც ტრადიციულად ფიზიკური პირები სარგებლობდნენ ბევრი სამართალმცოდნისათვის საეჭვოდ და საშიშადაც კი მიიჩნეოდა.

საზგადასმელია ის ფაქტი, რომ პირის სამართლებრივი განმარტება არ ემთხვევა მის ფილოსოფიურ თუ სოციალურ განმარტებას. იურისპრუდენციაში პირი არის სამართლებრივი ვალდებულებებისა და უფლებების მატარებელი სუბიექტი.⁵² პიროვნულობის ასეთ სამართლებრივ ცნებას არც თავისი კრიტიკოსები აკლია, რომელთა აზრით, ამ შემთხვევაში ადგილი აქვს ადამიანის, როგორც ცალკე არსებული ინდივიდის, ფილოსოფიურ და ლინგვისტურ ცნებაზე გარკვეულ „პარაზიტობას“.⁵³

ცალკე კორპორაციულ პიროვნულობაში საფუძველშივე უდევს პარადოქსული ფაქტი: საკუთრების, ამ კრიტიკული ელემენტის, მფლობელობა კორპორაციაში გაორებულია. ქონებას ოფიციალურად ფლობს კაპიტალური საზოგადოება, მაგრამ ამავე კაპიტალურ საზოგადოებაში წილებსა და აქციებს ფლობენ აქციონერები. შეუძლებელია საკითხი დანახულ იქნას მხოლოდ ერთ-ერთი მხრიდან, რადგან ასეთ შემთხვევაში ურთიერთდაპირისპირებულ, პოლარულად საწინააღმდეგო შედეგებამდე მივალთ. თუ ქონებისა და აქტივების მესაკუთრეებად ჩავთვლით საზოგადოებას, მაშინ მისი ცალკე კორპორაციული პიროვნულობის განმტკიცება და დასაბუთება მარტივი იქნება. მეორეს მხრივ თუ იმას გავითვალისწინებთ, რომ თვით ამ კაპიტალურ საზოგადოებაში წილებს ან აქციებს სხვა პირები ფლობენ, მაშინ ამ თეორიის სიმყარე ეჭვის ქვეშ შეიძლება დადგეს.⁵⁴

პიროვნულობის ფიქცია, თუმცა წარმოადგენს სამართლებრივ პრინციპს, მისდამი ბრმა მორჩილება, როგორც უკვე აღინიშნა, დაუშვებელია. როდესაც საუბარია იმავე კორპორაციისა და მასში შემავალი პირების (პარტნიორი, დირექტორი და ა.შ.) განცალკევებაზე, მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული ის, რომ მათი სრული განცალკევება ყოველგვარი გამონაკლისი გარეშე, შეზღუდული პასუხისმგებლობის ბოროტად გამოყენებისა და უსამართლო ან უკანონო შედეგის შეთხვევაშიც კი, რაციონალურად არასწორი და შეუძლებელი პოზიცია იქნებოდა – ნებისმიერ შემთხვევაში სამართლიანობის ინტერესი, თუ იგი განსაკუთრებით მწვავედ დგება, ამარცხებს (ან უნდა ამარცხებდეს) კორპორაციული პიროვნულობის ფიქციას.⁵⁵

4.1. პირისა და პიროვნულობის ცნება

საკითხი იმის თაობაზე, თუ არსობრივად რას წარმოადგენს „პირი“ ან „პიროვნულობა“, უფრო ფილოსოფიისა და ფსიქოლოგიის სფეროს განეკუთვნება, ვიდრე რაიმე კონკრეტულ

⁵¹ Ireland P., *Capitalism without the Capitalist: The Joint Stock Company Share and the Emergence of the Modern Doctrine of Separate Corporate Personality*, *The Journal of Legal History*, Vol. 17, Issue 1, 1996, 45-46. Angell J.K., Ames S., *Treatise on the Law of Private Corporations Aggregate*, 8th ed., Little, Brown, and Company, Boston, 1866, 764.

⁵² Gray G.C., *The Nature and the Sources of Law*, 2 ed., The Macmillan Company, New York, 1921, 27.

⁵³ Teichmann J., *The Definition of Person*, *Philosophy*, Vol. 60, №. 232, April, 1985, 179.

⁵⁴ Iwai K., *What Is Corporation?*, *The Corporate Personality Controversy and the Fiduciary Principle in Corporate Governance*, წიგნში: *Legal Orderings and Economic Institutions*, Cafaggi F., Nicita A., Pagano U., Routledge, London, 2007, 244-249.

⁵⁵ Berger R., *"Disregarding the Corporate Entity" for Stockholders' Benefit*, *Columbia Law Review*, Vol. 55, No. 6, June, 1955, 814.

სამართლებრივ კატეგორიას. ბუნებრივია სიტყვა „პირსა“ და განსაკუთრებით კი „პიროვნულობას“ მრავალი განზომილება აქვს: კულტურული, ფილოსოფიური, სოციალური თუ იურიდიული. აქ მხოლოდ თუ შეიძლება მათი მიმოხილვა.

სამართალში ზოგადად „პირის“ ცნება დაკავშირებულია სამართლებრივი უფლებების ტარების კონცეფციასთან.⁵⁶ როგორც უკვე აღინიშნა, იურიდიული პირის სამართლებრივ ცნებას ხშირად უფრო აღწერილობითი ხასიათი აქვს ვიდრე განმარტებითი: იგი ხაზს უსვამს იმ ძირითად უფლებებსა და ვალდებულებებს რომლებიც გააჩნიათ იურიდიულ პირებს, თუმცა არ უღრმავდება თვით ცნებას, ხსნის რა იურიდიული პირის არსს „სამართლებრივი სუბიექტის“ ფორმულირებით. პიროვნების სხვა (მაგ. სოციოლოგიური ან ფსიქოლოგიური) განმარტებები შესაძლოა უფრო ზუსტად განსაზღვრავდნენ ასეთი ცნების არსს, მაგრამ ამოსავალ წერტილად იღებენ რა ძირითადად ფიზიკურად არსებულ ინდივიდს, მათი განვრცობა იურიდიულ პირებზე შესაძლოა სირთულეებთან იყოს დაკავშირებული. მაგალითად, „პირის“ თანამედროვე ფსიქოლოგიური კონცეფცია, როგორც „სტაბილური სისტემა, რომელიც შუამავლობის ფუნქციას ასრულებს იმასთან მიმართებაში თუ როგორ არჩევს, განმარტავს ან ამუშავებს ინდივიდი სოციალურ ინფორმაციას და ახორციელებს სოციალურ ქცევებს“,⁵⁷ შესანიშნავად ერგება ფიზიკურ პირს, თუმცა მისი ზუსტი მორგება თუნდაც ანალოგიის სახით, იურიდიული პირისთვის, პრობლემური შეიძლება იყოს.

აქ მიზანშეწონილი იქნება, თუ ჩავუღრმავებთ თვით „პიროვნებისა“ და „პიროვნულობის“ ცნებებს და ისტორიულ და ფოლოსოფიურ ქრილში განვიხილავთ იმ მსგავსებებს და განსხვავებებს, რაც იარსებებს მათი ფიზიკური თუ იურიდიული პირების მიმართ გამოყენების შემთხვევაში.

ისტორიულად „პირის“ ასოციაცია ხდებოდა ფიზიკურ (ბუნებრივ, ნატურალურ) პირთან იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ „იურიდიული პირის“ ცნების მიახლოებითი ცნებაც კი არ არსებობდა და მხოლოდ შუა საუკუნეებში „*persona ficta*“-ს თანდათანობითი განვითარების შედეგად და მეთვრამეტე-მეცხრამეტე საუკუნეების მიჯნაზე თეორიული მუშაობის შედეგად ჩამოყალიბდა. სხვა მხრივ, აღნიშნული ტერმინის გამოყენება სხვა სულიერი თუ უსულო საგნების მიმართ (ცხოველები, ბუნება) უმეტესწილად აბსტრაქტულ ფილოსოფიურ თუ მხატვრულ შინაარსს ატარებდა. გარკვეული ისტორიული გამონაკლისები ყურადსაღებია. მაგალითად, ადრეული შუა საუკუნეების ფილოსოფოს ბოეციუსისათვის⁵⁸ პირი არის „რაციონალური ბუნების მქონე ინდივიდუალური სუბსტანცია.“⁵⁹ აღნიშნული განმარტება საკმაოდ მოქნილია და შეუძლია მოიცვას არა მარტო ფიზიკური, არამედ დღევანდელი იურიდიული პირებიც. ნიშანდობლივია რომ სწორედ ბოეციუსის ამ განმარტებას მოჰყვა მეტაფიზიკური ნიშან-თვისებების მიწერა პირებისათვის.⁶⁰ ზემოთ უკვე ნახსენები კარტეზიანული სისტემა გამოირჩეოდა იმით, რომ პირის გონებასა და სხეულს ერთმანეთისგან აცალკევებდა და დუალისტურ სისტემაში ათავ-

⁵⁶ Teichmann J., The Definition of Person, Philosophy, Vol. 60, No. 232, April, 1985, 177-180.

⁵⁷ “a stable system that mediates how the individual selects, construes, and processes social information and generates social behaviors”. ციტირებულია: Mischel W., Schoda Y., A Cognitive-Affective System Theory of Personality: Reconceptualizing Situations, Dispositions, Dynamics, and Invariance in Personality Structure, Psychological Review, Vol. 102, No. 2, April 1995, 246.

⁵⁸ Anicius Manlius Torquatus Severinus Boethius (c. 480-524).

⁵⁹ Boethius., The Theological Tractates, The Consolation of Philosophy, The Loeb Classical Library, Tran. Stewart H.F., Rand E.K., Harvard University Press, Cambridge, 1968, 85.

⁶⁰ French P.A., The Corporation as a Moral Person, American Philosophical Quarterly, Vol. 16, №. 3, July, 1979, 208.

სებდა, სადაც პიროვნების ადგილი მკაცრად გონებრივ და არა სხეულებრივ სფეროში იყო მოქცეული.⁶¹ დღესდღეობით ასეთ დუალისტური სისტემა ნაკლებად პოპულარულია და იგი სხვა თეორიული კონსტრუქციებით ჩანაცვლდა. მაგალითად, ერთ-ერთი პირველი ფილოსოფოსი, რომელმაც ყურადღება გაამახვილა პიროვნებასა და იდენტობაზე, ინგლისელი ფილოსოფოსი ჯონ ლოკი⁶² იყო. იგი არა მარტო განასხვავებდა ადამიანსა და პირს ერთმანეთისგან, არამედ საკმაოდ ორიგინალურად პიროვნებად თვლიდა მას გონების მქონე, მოაზროვნე არსებად, რომელსაც შეეძლო საკუთარი „მეობის“ აღქმა სხვადასხვა ადგილას და დროში ინარჩუნებდა და ამგვარად ახასიათებდა მუდმივობა და განგრძობადობა.⁶³ ამგვარად პიროვნულობის ცნების სათავეში ექცეოდა ცნობიერება და პირის მესხიერებაც.

პირისა და პიროვნულობას დღევანდელი ფილოსოფიური განმარტებები უფრო შეზღუდულია და დამყარებულია რომელიმე ობიექტისათვის ცნობიერებისა და სხეულებრივი მახასიათებლების მიკუთვნების შესაძლებლობაზე.⁶⁴ პირი შეიძლება განმარტებულ იქნას, როგორც აგენტი, შემოქმედი პირი, რომელსაც აქვს შესაძლებლობა, მიიღოს მონაწილეობა ისეთ ურთიერთობებში, რომლებიც დაკავშირებულია მის მიერ მოქმედების განხორციელების შესაძლებლობასთან (*Agency-regarding relations*).⁶⁵

თვით „პიროვნულობა“ შესაძლოა გაგებულ იქნას, როგორც რამე იმანენტური თვისება, იმ ნიშან-მახასიათებელთა ერთობლიობა, რაც თავისი არსით განასხვავებს სუბიექტთა ერთ რიგს მეორესგან და ამავდროულად შეიძლება გაგებულ იქნას ფუნქციონალურადაც: რაც ხდის მას მოქმედ პირს, აგენტს (ფილოსოფიური გაგებით). ამგვარად პიროვნულობის მატარებლად გვევლინება არა ის, რაც არსობრივად არის, არსებობს თავისთავად როგორც პირი, არამედ ასეთს ის წარმოადგენს, რადგანაც ის *მოქმედებს*, *აკეთებს* როგორც პირი.⁶⁶ თუ პირველი დიდი ხნის განმავლობაში ფილოსოფოსების, ფსიქოლოგებისა და სხვა სპეციალისტების თავსატეხს წარმოადგენდა, ეს მეორე ფუნქციონალური განმარტება უფრო პრაქტიკულია და საკითხს უფრო სოციალურ ქრილში განიხილავს. განცალკევებული პიროვნულობისა და შეზღუდული პასუხისმგებლობის მქონე კაპიტალური საზოგადოების ფუნქციონალურ დანიშნულებაზე კომენტატორთა უმრავლესობა თანხმდება: მას აქვს ეკონომიკური, სამართლებრივი თუ სხვა სარგებელი. შესაბამისად ამ ბოლო მიდგომით შესაძლებელია მისი მიჩნევა „პირად“ ყოველგვარი ღრმა ფილოსოფიური თუ მეტაფიზიკური ანალიზის გარეშე.

ზემოაღნიშნული მიდგომა საკმაოდ გამოსადეგია, რადგანაც ყურადღებას ამახვილებს იმ კერძო ფაქტორებზე რომლებსაც პრაქტიკაში მოჰყვება კიდევ იურიდიული პირის ჩამოყალიბ-

⁶¹ Burr V., *The Person in Social Psychology*, Psychology Press, Hove, 2002, 7.

⁶² John Locke (1632-1704)

⁶³ Locke J., *An Essay Concerning Human Understanding*, Vol. I, Clarendon Press, Oxford, 1894, 448-449.

⁶⁴ პიროვნებაზე საუბრისას ყურადღების გამახვილება სწორედ ამ ორი ელემენტის – ცნობიერებისა და სხეულის – არსებობაზე ხდება. იხ: Strawson P.F., *Individuals: An Essay in Descriptive Metaphysics*, Routledge, London, 1990, 101-102. Ayer A.J., *The Concept of Person and Other Essays*, Macmillan Education, London, 1963, 82.

⁶⁵ Rovane C., *The Bounds of Agency: An Essay in Revisionary Metaphysics*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1998, 5, 72. აქ მნიშვნელოვანია სიტყვა „Agency“-ს ფილოსოფიური განმარტება, რომელიც აღნიშნავს უნარს, შესაძლებლობას, პირმა თუ სხვა სუბიექტმა განახორციელოს ქმედებები, ჰქონდეს საკუთარი ცნობიერება. სხვანაირად რომ ვთქვათ, სუბიექტის თვალთ, მის მიერ „Agency“-ს ქონა ნიშნავს გრძნობას, რომ ის ამა თუ იმ მოქმედების ან მოძრაობის ავტორი ან მიზეზია. იხ: Gallagher S., *The Natural Philosophy of Agency*, Philosophy Compass, Vol. 2, Issue 2, 2007, 348.

⁶⁶ List C., Pettit P., *Group Agency: The Possibility, Design, and Status of Corporate Agents*, Oxford University Press, Oxford, 2011, 171.

ბება, კერძოდ კი, მის ფუნქციონალურ ეკონომიკურ მხარეებზე. ისტორიულად იურიდიული პირის განმარტებებიც ძირითადად სწორედ ამ კუთხიდან ცდილობდნენ კორპორაციის გამოცანის ამოხსნას: აღწერდნენ რა მის საკუთრების ქონის ან სასამართლოში გამოსვლის უფლებებს, დეტალური განხილვის გარეშე, ღიად ტოვებდნენ მის ონტოლოგიურ ბუნებას. თუმცა, მეორეს მხრივ, აღნიშნული მიდგომა დღესდღეობით, როდესაც იურიდიულ პირთა და განსაკუთრებით კი კაპიტალურ საზოგადოებათა მნიშვნელობა და როლი მსოფლიოში განუზომლად არის გაზრდილი, შესაძლოა არასაკმარისად და არადაამაკმაყოფილებლად იყოს მიჩნეული. თუნდაც ერთმნიშვნელოვანი პასუხის გაცემა არ შეიძლებოდა, იურიდიული პირის ცნების მიახლოებითი კონტურების დადგენა აუცილებელია, რათა განისაზღვროს, თუ, კერძოდ, როგორ სამართლებრივ, სოციალურ თუ ფოლოსოფიურ მოვლენასთან გვაქვს საქმე.

ფიზიკური პირის „პიროვნულობის“ ცნების განმარტების მიუხედავად, პასუხგაუცემლად რჩება კითხვა თუ რამდენად შესაძლებელი იქნება ამ ცნების სრულად მისადაგება იურიდიული პირისადმი. თუმცა პიროვნულობის განმსაზღვრელ ფაქტორად ჩვენ მივიჩნევთ პირის უნარს, მიიღოს წინდახედული და გონივრული გადაწყვეტილებები (როგორც ამას აღნიშნავს პიროვნულობის ცნების არაერთი განმარტება), მაშინ გაუგებარი იქნება, რატომ არ შეიძლება ასეთი იურიდიული პირის მიჩნევა ნამდვილ პირად, რადგან ამ უკანასკნელს სრულიად შეუძლია დაგეგმოს საკუთარი მოქმედებები და იზრუნოს „საკუთარ“ კეთილდღეობაზე.⁶⁷

გარდა კორპორაციული პიროვნულობისა, არსებობს კორპორაციული „იდენტობაც“, რომელიც მრავალმხრივია და ის რაიმე რეფლექსიური თვითნარმოდგენებით არ შემოიფარგლება: თუ მისი იდენტობა შესაძლოა განისაზღვროს მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი ნიშნებითა და ელემენტებით (როგორიცაა სტრუქტურა, საქმიანობის სტილი, ფინანსური მდგომარეობა და ა.შ.) სოციოლოგიურად იდენტობა შესაძლოა უკავშირდებოდეს კორპორაციის იმიჯსაც, რეპუტაციას, მის ადგილს სოციუმსა და ბაზარზე.⁶⁸

ზოგადი თვალსაზრისით ქმედებების განხორციელების გაცნობიერების მიწერა იურიდიული პირებისათვის შესაძლებელია მაინც სადავოდ ჩაითვალოს. როგორც უკვე აღინიშნა, იურიდიული პირის უკან, საბოლოო ჯამში, ყოველთვის ფიზიკურ პირები დგანან. კითხვა ამ შემავალი პირების მიერ გამოვლენილი ნება, მათი კოლექტიური ცნობიერება შესაძლებელია თუ არა ჩაითვალოს კორპორაციის ცნობიერებად და ნებად უფრო ფილოსოფიური კუთხითაა აქტუალური.⁶⁹ ამ შემთხვევაში შესაძლოა ითქვას, რომ ადგილი აქვს ჯგუფის *პერსონიფიციცივას*, მის გადაქცევას ერთ პირად, რომელიც არის კიდევ საბოლოო ჯამში კორპორაცია. იმისათვის რომ მონაწილეობა მიიღონ მოქმედებების განხორციელებაში და მიაღწიონ ერთ დასახულ მიზანს, პირები ვალდებულნი არიან გადაწყვეტილების მიღების დროს სიტუაციას შეხედონ არა მხოლოდ საკუთარი, არამედ სხვა პირების გამოსახედიდან და ამგვარად გარკვეული ანგარიში

⁶⁷ *Rovane C., The Bounds of Agency: An Essay in Revisionary Metaphysics, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1998, 71-72.*

⁶⁸ *Balmer J.M.T., Greyser S.A., Managing the Multiple Identities of Corporation, ნიგში: Revealing the Corporation: Perspectives on Identity, Image, Reputation, Corporate Branding, and Corporate-level Marketing, Balmer J.M.T., Greyser S.A. (eds.) Routledge, London, 2003, 16-17.*

⁶⁹ აქ იგულისხმება არასამართლებრივი, ფილოსოფიური თვალსაზრისით. სამართლებრივად პარტნიორებისა თუ აქციონერების მიერ კრებაზე მიღებული გადაწყვეტილება ბუნებრივია ითვლება თვითონ საზოგადოების ნების გამოვლენად.

გაუწიონ ამ პერსპექტივას.⁷⁰ შესაბამისად პიროვნების თვალსაწიერი ფართოვდება და მისი ფიქრის მდგომარეობა იცვლება „მე“-დან „ჩვენ“-ამდე, რასაც „კოლექტიური მიზნობრიობა“ (*Collective Intentionality*) ეწოდება.⁷¹ აქ შესაძლოა განვიხილოთ ის საინტერესო შემთხვევა, როდესაც ინდივიდუალური წევრების მიერ გამოხატული ნების საფუძველზე ხდება ცალკე ერთობლივი ნების (*Gesamtwille*) წარმოშობა და ამის საფუძველზე მოქმედებების განხორციელება.⁷² ასეთი „ჯგუფური აგენტების“ შემთხვევაში შესაძლებელია მათთვის პიროვნულობის მინიჭება, ოღონდ ეს იქნება, რა თქმა უნდა, არა ბიოლოგიური, არამედ ინსტიტუციონალური, ორგანიზაციული პიროვნულობა იმის გათვალისწინებით, რომ კორპორაციებს არ გააჩნიათ გრძნობები, ემოციები, შემეცნების შესაძლებლობა და შესაბამისად მათ მიმართ დამოკიდებულება სხვანაირი უნდა იყოს – ისინი ბოლომდე ვერ გაუთანაბრდებიან ფიზიკურ პირებს.⁷³

ამავდროულად აღსანიშნავია რომ ცნობიერება და სხეულებრივი მახასიათებლების ქონა მარტო ადამიანებისათვის არაა დამახასიათებელი. დღესაც პიროვნებისა და პიროვნულობის გარკვეული ასპექტების მიწერა ხდება ცხოველებისათვის, რომლებსაც აგრეთვე გააჩნიათ ცნობიერება (თუნდაც შეზღუდულ ფარგლებში) და ამის გამო ისინი გაადამიანურების (ანთროპომორფიზაციის) ძირითადი სუბიექტები იყვნენ და დღესაც არიან.⁷⁴ რეალურად, მთავარი განმასხვავებელი ნიშანი, რაც ადამიანის პიროვნულობას ახასიათებს და გამოარჩევს მას სხვა ცხოველებისგან, არის მისი უნარი, მოახდინოს საკუთარი თავის სიღრმისეული შეფასება, გაიზაროს საკუთარი არსებობა, ჰქონდეს სხვა საბაზისო ინსტიტუტური წადილისგან განსხვავებული სურვილები და გააჩნდეს უნარი, ზოგადად მოთოკოს, გააკონტროლოს ან შეზღუდოს ისინი საკუთარი თავისუფალი ქცევის ფარგლებში.⁷⁵

რა თქმა უნდა, მეორეს მხრივ, თუ პირის ცნება შეზღუდული იქნება მარტოდენ ფიზიკურად არსებული ინდივიდით, ასეთი ინდივიდუალური განმარტება ადგილს არ ტოვებს იურიდიული პირისა და კაპიტალური საზოგადოებებისათვის, რადგან, რამდენადაც არ უნდა გაფართოვდეს პიროვნულობის ფარგლები, კორპორაცია ვერ იქნება აღქმული, როგორც ცალკე ცნობიერების მქონე ინდივიდი. და ეს მიუხედავად იმისა, რომ კაპიტალურ საზოგადოებას ნამდვილად ახასიათებს გარკვეული ინდივიდუალური თვისებები: სამართლის თვალში იგი განცალკევებულია მასში შემავალი პირებისაგან, ის შეიძლება ფლობდეს ქონებას, იყოს მხარე სასამართლოში. სამართლის ფუნქციაც აქ სწორედ ის არის არის, რომ ის გარკვეული სახით ფიზიკურ პირს გაუთანაბროს, თუმცა არ აქციოს იგი ინდივიდად, რადგან ამ უკანასკნელისათვის დამახასიათებელ ცალკე ყოფიერებას იურიდიული პირი ნატურალისტური თვალსაზრისით მოკლებულია.

⁷⁰ Rovane C., *The Bounds of Agency: An Essay in Revisionary Metaphysics*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1998, 138.

⁷¹ Tuomela R., *Social Ontology: Collective Intentionality and Group Agents*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 5-6.

⁷² Wolff/Neuner., *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, 11. Auflage, C.H.Beck, München, 2016, §16, Rn.14, s.167. „ჯგუფური პიროვნების“ პიროვნულობისთვის იხილეთ: Rovane C., *The Bounds of Agency: An Essay in Revisionary Metaphysics*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1998, 137-141.

⁷³ List C., Pettit P., *Group Agency: The Possibility, Design, and Status of Corporate Agents*, Oxford University Press, Oxford, 2011, 176-185.

⁷⁴ აღნიშნული მოვლენა უფრო ვრცლად ქვემოთ იქნება განხილული.

⁷⁵ Frankfurt H.G., *Freedom of the Will and the Concept of a Person*, *The Journal of Philosophy*, Vol. 68, No. 1, January 14, 1971, 7.

ზოგადად პიროვნულობასთან დაკავშირებით, სამართლის თეორია სვამს ლოგიკურ შეკითხვას იმის თაობაზე, არის თუ ნებისმიერი სახის სამართლებრივი პიროვნულობა, იქნება ეს ფიზიკური თუ იურიდიული პირის, სამართლის ქმნილება?⁷⁶ კორპორაციული პიროვნულობის აღიარების უკან შეიძლება დავინახოთ არა მარტო მნიშვნელოვანი ეკონომიკური ინსტრუმენტი, ან აბრევიატურა და მოქნილი სიმბოლო, რომელიც ამარტივებს კომუნიკაციას (მაგალითად ვსაუბრობთ არა ათასობით აქციონერსა და რთულ კომპლექსურ ორგანიზაციულ ურთიერთობებზე, არამედ უბრალოდ „კომპანიაზე“) არამედ ფინანსურადაც და ბუღალტრული თვალსაზრისით საჭირო ფენომენი რომელიც წმინდა სოციოლოგიურად მთლიანად ჩამოშორებულია სამართლის განზომილებას.⁷⁷

ზემოაღნიშნული ანალიზის მიუხედავად უნდა ითქვას რომ იურიდიული პირის პიროვნულობის თეორიულმა წიაღსვლებმა არ უნდა გადაგვატანინოს ყურადღება ამ ინსტიტუტის პრაქტიკული ელემენტიდან. ფილოსოფიური თუ სოციალური თვალსაზრისით მეტად საინტერესო ნიშნების მიუხედავად, უდავოა ცალკე კორპორაციული პიროვნულობის თეორიაში ეკონომიკური ფაქტორის ცენტრალური მნიშვნელობა. რეალურად კაპიტალური საზოგადოება არსობრივად ეკონომიკურია, ის ეკონომიკური მიზნებისათვის შეიქმნა და აღნიშნული ფონად გასდევს მთლიანად ინსტიტუტს.

4.2. იურიდიული პირის განცალკევებული პიროვნულობა, როგორც მისი ანთროპომორფიზაციის შემთხვევა

თანამედროვე იურიდიული პირისათვის ადამიანური თვისებების მინიჭება, მისი „გააღამიანურება“ წარმოადგენს სამართლებრივი ანთროპომორფიზმის ერთ-ერთ საინტერესო გამოვლინებას.⁷⁸ ანთროპომორფიზმი არის მოვლენა, როდესაც ადამიანის მიერ ადამიანისათვისვე დამახასიათებელი თვისებების მინერა ხდება არაადამიანებისათვის, მაგ. ცხოველებისათვის, სხვა სულიერი თუ უსულო საგნებისათვის და ა.შ. როგორც ნესი ანთროპომორფიზმზე საუბრისას უპირველესი მაგალითებად სწორედ ცხოველები გვევლინებიან – ცოცხალი არსებები, რომლებსაც შეუძლიათ მოქმედება და შეზღუდულ ფარგლებში მათ შესაძლებელია გააჩნდეთ ცნობიერებაც, რაც ამარტივებს ადამიანების მხრიდან მათთვის უფრო მეტი ადამიანური ნიშან-თვისებების მინერას. სამართალიც ამგვარადვე იურიდიული პირისნაირ ფიქციურ წარმონაქმნს ანიჭებს ადამიანისათვის დამახასიათებელი ნიშნებს. რეალურად ხდება კორპორაციის გააღამიანურება, მისთვის იმავე უფლებების, ვალდებულებებისა და შესაძლებლობების მინიჭება, რაც ინდივიდუალურ ფიზიკურ პირებს გააჩნიათ.

ფილოსოფიაში მოვლენების ან საგნების ანთროპომორფიზაცია ან ყოველ შემთხვევაში მათი იმავე სისტემაში მოქცევა, რომელშიც ჩვენ მათი გააზრება შეგვიძლია, სხვადასხვანაირად განიხილება. ამგვარი კომპლექსური მოვლენებისა ახსნას ზოგი ავტორი ე.წ. მიზანმიმართულ სისტემებში⁷⁹ ეძებს რომელთა მიხედვითაც ადამიანის მიერ რაიმე ფენომენის განჭვრეტა ხდება გონებაში უკვე ჩამოყალიბებული ფიქრების, მსოფლმხედველობისა და სურვილების მიწე-

⁷⁶ Radin M., The Endless Problem of Corporate Personality, Columbia Law Review, Vol. 32, No. 4, April 1932, 647.

⁷⁷ იქვე, 652-653.

⁷⁸ Wormser I.M., Piercing the Veil of Corporate Entity, Columbia Law Review, Vol. 12, No. 6, June 1912, 496.

⁷⁹ Intentional Systems.

რით.⁸⁰ კორპორაციაც შეიძლება ასეთ ანთროპომორფიზირებულ სისტემად ჩაითვალოს. იმისათვის რომ უკეთ გავიაზროთ მისი ფუნქციები, ჩვენ ვიყენებთ ჩვენთვის უფრო ნაცნობ ცნებებსა და კონცეფციებს, როგორცაა პიროვნულობა, პასუხისმგებლობა, სახელის ქონა და შესაბამისად განხორციელებულ მოქმედებებსაც მათ მივანერთ („კორპორაციამ შეისყიდა“, „კორპორაციამ დასაქმებულები გაათავისუფლა“ და ა.შ.).⁸¹ თუმცა ასეთი ანთროპომორფისტული აღქმა სწორი იქნება იმ შემთხვევაში, თუ ჩვენ კორპორაციას აღვიქვამთ როგორც მეტაფორას.

კორპორაციის ანთროპომორფისტული დახასიათება კარგადაა ნაჩვენები ერთ-ერთ ინგლისურ საქმეზე⁸² მიღებულ გადაწყვეტილებაში:

*კომპანია ბევრი რამით შესაძლოა მიმსგავსებულ იქნას ადამიანის სხეულს. მას აქვს ტვინი და ნერვული ცენტრი, რომელიც აკონტროლებს იმას, რასაც ის აკეთებს. მას აგრეთვე აქვს ხელები, რომლითაც იგი იჭერს ინსტრუმენტებს და მოქმედებს ცენტრიდან მიღებული მითითებებით. ზოგიერთი კომპანიაში მხოლოდ მსახური და აგენტია რომლებიც სხვა არაფერს წარმოადგენენ, ვარდა იმ ხელებისა, რომლებიც მუშაობენ და ამგვარად, არ წარმოადგენენ გონებას ან ნებას, სხვები კი არიან დირექტორები და მენეჯერები რომლებიც წარმოადგენენ კიდევ კომპანიის ასეთ გონსა და ნებას და აკონტროლებენ იმას, რასაც ეს კომპანია აკეთებს. ამ მენეჯერთა გონება არის კომპანიის გონება და სამართალიც [მას] ამგვარად განიხილავს.*⁸³

როდესაც საუბარია კორპორაციისა გაადამიანურებაზე, აღნიშნული, რა თქმა უნდა, იგულისხმება იმ გონივრულ ფარგლებში, რომლებშიც მიენიჭება ასეთ პირს. ყველა ის უფლება და ვალდებულება, რაც ვრცელდება ფიზიკურ პირზე, ავტომატურად არ გადადის კორპორაციაზე. მაგალითად, ბუნებრივია და თავისთავად ცხადია, რომ იგივე კაპიტალური საზოგადოება ვერ დაქორწინდება და ვერ შექმნის ოჯახს.⁸⁴ შეუძლებელია იურიდიულ პირს ჰქონდეს გრძნობები, მართავდეს ავტომობილს ან იყოს დაკავებული და მიესაჯოს თავისუფლების აღკვეთა, რადგან საბოლოო ჯამში, ფიქცია რეალობის ფარგლებს ვერ გასცდება და ვერ მიანიჭებს მას ფიზიკური პირის აბსოლუტურად იდენტურ თვისებებს.⁸⁵ ფილოსოფიურად იურიდიულ პირს არ გააჩნია ისეთი გონებრივი მდგომარეობა, რომელსაც შეიძლება „გრძნობა“ დაერქვას, ისინი არ არიან ცნობიერების სუბიექტები მკაცრი გაგებით.⁸⁶ განთქმულ გერმანელ სამართალმცოდნე

⁸⁰ *Dennett D.C., Brainstorms: Philosophical Essays on Mind and Psychology, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1981, 3.*

⁸¹ *Werhane P.H., Freeman R.E., Corporate Responsibility, ნიგნში: The Oxford Handbook of Practical Ethics, Lafolette H., ed. Oxford University Press, Oxford, 2005, 521.*

⁸² *HL Bolton (Engineering) Ltd v TJ Graham & Sons Ltd, [1957] 1 QB 159.*

⁸³ („A company may in many ways be likened to a human body. It has a brain and a nerve centre which controls what it does. It also has hands which hold the tools and act in accordance with directions from the centre. Some of the people in the company are mere servants and agents who are nothing more than the hands to do the work and cannot be said to represent the mind or will. Others are directors and managers who represent the directing mind and will of the company and control what it does. The state of mind of these managers is the state of mind of the company and is treated by law as such.“). იხ: *HL Bolton (Engineering) Ltd v TJ Graham & Sons Ltd, [1957] 1 QB 159, p 172.* ციტირებულია: *Talbot L., Critical Company Law, Routledge-Cavendish, New York, 2007, 38.*

⁸⁴ *Maitland F.W., Moral Personality and Legal Personality, Journal of the Society of Comparative Legislation, Vol. 6, №. 2, 1905, 193.*

⁸⁵ *French D., Mayson S., Ryan C., Mayson, French & Ryan on Company Law, 33rd ed., Oxford, Oxford University Press, 2016, 5.*

⁸⁶ *Scruton R., Finnis J., Corporate Persons, Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes, Vol. 63, 1989, 253.*

კელზენსაც⁸⁷ აღნიშნული ანთროპომორფისტული მეტაფორის არასწორად გაგება და მისი უკიდურესობაში გადაყვანა დაუშვებლად მიაჩნდა და იგი მას იურისპრუდენციის მიერ მოფიქრებულ უბრალოდ დამხმარე კონცეფციად („*Hilfsbegriffes*“) წარმოაჩენდა.⁸⁸

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი განსხვავება რაც არსებობს იმავე ფიზიკურ და იურიდიულ პირს შორის არის მათი არსებობის წარმოშობა და დასრულება. ფიზიკური (ხშირად მოხსენიებული როგორც „ნატურალური“, „ბუნებრივი“) პირი იბადება, იზრდება და კვდება. ფიზიკური პირი არსებობს, როგორც ბიოლოგიური ორგანიზმი. ანალოგიის გამოყენებით შესაძლებელია, რა თქმა უნდა, ითქვას, რომ იურიდიული პირიც „იბადება“ და „კვდება“, მაგრამ ეს მხოლოდ მიახლოებითი მეტაფორა თუ იქნებოდა. მიუხედავად იმისა, რომ კონცეფციის თეორია დღეს ფაქტობრივად უარყოფილია, დღესაც კი აბსოლუტურად ყველა ქვეყანა, ყველა სამართლებრივი რეჟიმი მოითხოვს, რომ იურიდიული პირი სახელმწიფო ორგანოში დარეგისტრირდეს და მხოლოდ ამის შემდეგ იგი შეიძენს განცალკევებულ პიროვნულობას, გახდება ნამდვილი სუბიექტი სამართლის თვალში.⁸⁹ იურიდიული პირი და კორპორაცია ფიზიკურად იმგვარადვე ვერ „დაიბადება“ და ვერ „მოკვდება“, როგორც ადამიანი ან სხვა ბუნებრივი ორგანიზმი.

5. დასკვნა

იურიდიული პირის არსისა და რაობის დეტალური თეორიული განხილვა, როგორც სამართლებრივი, ასევე ფილოსოფიური თვალსაზრისით, ძალიან ვრცელი თემაა და სცილდება წინამდებარე ნაშრომის ფარგლებს. მიუხედავად იმისა, რომ სამართლის თვალში იურიდიული პირი აღიარებულია სრულყოფილ პირად, რომელიც, გარკვეული სახეცვლილებებით, ყველა იმ ძირითადი უფლებებითა და ვალდებულებით სარგებლობს რომლითაც ფიზიკური პირი, სოციოლოგიური და ფილოსოფიური თვალსაზრისით, იგი კერძო ინდივიდების ქმნილებას, მათი გონებრივი შრომის განყენებულ აბსტრაქციას წარმოადგენს. სწორედ აქ უნდა გაესვას ხაზი იურიდიული პირის სოციალურ ხასიათს: რომ არა ინდივიდები, ფიზიკურად არსებული ადამიანები, იგი ვერ შეიქმნებოდა, ვერ განახორციელებდა მოქმედებებს და ვერ დაასრულებდა საკუთარ არსებობას.

დასკვნის სახით, მიზანშეწონილი იქნებოდა იურიდიული პირის განმარტების შეჯამება: იურიდიული პირი არის დამოუკიდებელი სოციალური ერთეული (*Einheit*),⁹⁰ სამართლის მიერ ფიზიკურ პირების ანალოგიის სახით ცალკე პირად და სუბიექტად აღიარებული. წინამდებარე ნაშრომში მიმოხილული იქნა იურიდიული პირის ონტოლოგია, მისი არსი, არა მარტო სამართლის კუთხით, არამედ მულტიდისციპლინურ, მრავალმხრივ პრიზმაში. თუმცა შეუძლებელია ერთმნიშვნელოვანი პასუხი გაეცეს იურიდიული პირისა და კორპორაციის ფენომენს და მთლიანად და ამომწურავად იქნას ის ახსნილი, სტატიაში მიმოხილულისგან შეიძლება დასკვნის გამოტანა, რომ კორპორაციები ფიზიკური ინდივიდების ქმნილებებს წარმოადგენენ, რომელსაც თვით ადამიანის გონებითვე, გაადამიანურების იგივე ანთროპომორფიზაციის პროცესით, მიეწერებათ პიროვნულობა და ცნობიერება.

⁸⁷ Hans Kelsen (1881-1973).

⁸⁸ Kelsen H., *Reine Rechtslehre*, 2.Auflage, Österreichische Staatsdruckerei, Wien, 1992, 182.

⁸⁹ ბუნებრივია არსებობს „წინარესაზოგადოების“ ცნება (*Vorgessellschaft*), რომელსაც საკორპორაციო სამართალი გარკვეულ რეგულაციებსა და ნორმებს უკავშირებს, თუმცა იურიდიული პიროვნულობა ასეთ საზოგადოებას მხოლოდ რეგისტრაციის შემდეგ ენიჭება. იხ: Andenas M., Wooldridge F., *European Comparative Company Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 77.

⁹⁰ Wolf/Neuner., *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, 11. Auflage, C.H.Beck, München, 2016, §16, Rn.14, s.167.

ბიბლიოგრაფია

1. ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, 224-228.
2. *Andenas M., Wooldridge F.*, European Comparative Company Law, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 77.
3. *Ando C.*, Law, Language, and Empire in the Roman Tradition, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2011, 115-131.
4. *Angell J.K., Ames S.*, Treatise on the Law of Private Corporations Aggregate, 8th ed., Little, Brown, and Company, Boston, 1866, 764.
5. *Ayer A.J.*, The Concept of Person and Other Essays, Macmillan Education, London, 1963, 82.
6. *Bainbridge S.M.*, Abolishing Veil Piercing, Journal of Corporation Law, Vol. 26, No. 3, Spring 2001, 488-489.
7. *Berger R.*, "Disregarding the Corporate Entity" for Stockholders' Benefit, Columbia Law Review, Vol. 55, № 6, June, 1955, 814.
8. *Blackstone W.*, Commentaries on the Laws of England, Book III: Of Private Wrongs,, *Prest W., ed.* Oxford University Press, Oxford, 2016, 28.
9. *Blumberg P.I.*, The Corporate Personality in American Law: A Summary Review, The American Journal of Comparative Law, Volume 38, Supplement. U. S. Law in an Era of Democratization, 1990, 51-52.
10. *Blumberg P.I.*, The Multinational Challenge to Corporation Law: The Search for a New Corporate Personality, Oxford University Press, Oxford, 1993, 153.
11. *Boethius.*, The Theological Tractates, The Consolation of Philosophy, The Loeb Classical Library, Tran. *Stewart H.F., Rand E.K.*, Harvard University Press, Cambridge, 1968, 85.
12. *Bottomley S.*, The Constitutional Corporation: Rethinking Corporate Governance, Ashgate Publishing, Aldershot, 2007, 1-3.
13. *Bourne N.*, Bourne on Company Law, 6th ed., Routledge, London, 2013, 19.
14. *Burr V.*, The Person in Social Psychology, Psychology Press, Hove, 2002, 7.
15. *Dan-Cohen M.*, Rights, Persons and Organizations: A Legal Theory for Bureaucratic Society, University of California Press, Berkeley, 1986, 15-16, 49.
16. *Davies P.L.*, Gower and Davies' Principles of Modern Company Law, 8th Edition, Sweet and Maxwell Ltd., London, 2008, 202.
17. *Descartes R.*, Principles of Philosophy, Tran. *Miller V.R., Miller R.P.*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 1982, 23-25.
18. *Demos R.*, Legal Fictions, International Journal of Ethics, Vol. 34, № 1, October, 1923, 44.
19. *Dennett D.C.*, Brainstorms: Philosophical Essays on Mind and Psychology, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1981, 3.
20. *Frankfurt H.G.*, Freedom of the Will and the Concept of a Person, The Journal of Philosophy, Vol. 68, № 1, January 14, 1971, 7.
21. *French D., Mayson S., Ryan C.*, Mayson, French & Ryan on Company Law, 33rd ed., Oxford, Oxford University Press, 2016, 5, 154.
22. *French P.A.*, The Corporation as a Moral Person, American Philosophical Quarterly, Vol. 16, № 3, July, 1979, 208.
23. *Gallagher S.*, The Natural Philosophy of Agency, Philosophy Compass, Vol. 2, Issue 2, 2007, 348.
24. *Gierke O.*, Political Theories of the Middle Age, Tran. *Maitland F.W.*, Cambridge, Cambridge University Press, 1900, xx-xxi.
25. *Goedecke W.R.*, Corporations and the Philosophy of Law, The Journal of Value Inquiry, Vol. 10, Issue 2, June 1976, 81-82.
26. *Gray G.C.*, The Nature and the Sources of Law, 2 ed., The Macmillan Company, New York, 1921, 27.

27. *Ireland P.*, Capitalism without the Capitalist: The Joint Stock Company Share and the Emergence of the Modern Doctrine of Separate Corporate Personality, *The Journal of Legal History*, Vol. 17, Issue 1, 1996, 45-46.
28. *Iwai K.*, Persons, Things and Corporations: The Corporate Personality Controversy and Comparative Corporate Governance, *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 47, № 4, Autumn, 1999, 583-584.
29. *Hamilton S.N.*, *Impersonations: Troubling the Person in Law and Culture*, University of Toronto Press, Toronto, 2009, 33.
30. *Held V.*, Shame, Responsibility and the Corporation, *Ed. Cutler H.*, Haven, New York, 1986, 170.
31. *Hoffmann D.N.*, Personhood and Rights, *Polity*, Vol. 19, № 1, Autumn, 1986, 74-76.
32. *Kim S.M.*, Characteristics of Soulless Persons: The Applicability of the Character Evidence Rule to Corporations, *University of Illinois Law Review*, Vol. 2000, Issue 3, 2000, 790-791.
33. *Kraakman R., Armour J., Davies P., Enriques L., Hansmann H., Hertig G., Hopt K., Kanda H., Pargendler M., Ringe W., Rock E.*, *The Anatomy of Corporate Law: A Comparative and Functional Approach*, 3rd Edition, Oxford University Press, Oxford, 2017, 1, 8.
34. *Legal Orderings and Economic Institutions*, *Cafaggi F., Nicita A., Pagano U. (ed.)*. Routledge, London, 2007, 243.
35. *List C., Pettit P.*, *Group Agency: The Possibility, Design, and Status of Corporate Agents*, Oxford University Press, Oxford, 2011, 171, 176-185.
36. *Locke J.*, *An Essay Concerning Human Understanding*, Volume I, Clarendon Press, Oxford, 1894, 448-449.
37. *Machen A. W.*, Corporate Personality, *Harvard Law Review*, Vol. 24, № 4, February 1911, 257.
38. *Maitland F.W.*, Moral Personality and Legal Personality, *Journal of the Society of Comparative Legislation*, Vol. 6, № 2, 1905, 193.
39. *Miller S.T.*, The Reasons for Some Legal Fictions, *Michigan Law Review*, Vol. 8, № 8, June, 1910, 624-625.
40. *Mischel W., Schoda Y.*, A Cognitive-Affective System Theory of Personality: Reconceptualizing Situations, Dispositions, Dynamics, and Invariance in Personality Structure, *Psychological Review*, Vol. 102, April 1995, 246.
41. *Note – What We Talk about When We Talk about Persons: The Language of a Legal Fiction*, *Harvard Law Review*, Volume 114, No. 6, April 2001, 1745-1747.
42. *Parkinson J.E.*, *Corporate Power and Responsibility: Issues in the Theory of Company Law*, Clarendon Press, Oxford, 1993, 10, 23.
43. *Radin M.*, The Endless Problem of Corporate Personality, *Columbia Law Review*, Volume 32, No. 4, April 1932, 647, 652-654.
44. *Revealing the Corporation: Perspectives on Identity, Image, Reputation, Corporate Branding, and Corporate-level Marketing*, *Balmer J.M.T., Greyser S.A. (ed.)*, Routledge, London, 2003, 203.
45. *Ripken S.K.*, Corporations Are People Too: A Multi-dimensional Approach to the Corporate Personhood Puzzle, *Fordham Journal of Corporate & Financial Law*, Vol. 15, No. 1, 2009, 100, 101.
46. *Robertson D.H.*, *Control of Industry*, Nisbet and Co., Ltd., London, 1923, 85.
47. *Rovane C.*, *The Bounds of Agency: An Essay in Revisionary Metaphysics*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1998, 5, 71-72, 137-141.
48. *Scruton R.*, *A Short History of Modern Philosophy*, 2nd ed., Routledge, London, 2002, 51.
49. *Scruton R., Finnis J.*, Corporate Persons, *Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes*, Volume 63, 1989, 253-254.
50. *Strawson P.F.*, *Individuals: An Essay in Descriptive Metaphysics*, Routledge, London, 1990, 101-102.
51. *Talbot L.*, *Critical Company Law*, Routledge-Cavendish, New York, 2007, 29, 38.
52. *Teichmann J.*, The Definition of Person, *Philosophy*, Vol. 60, No. 232, April, 1985, 177, 179-180.
53. *The Oxford Handbook of Practical Ethics*, *Lafollette H. (ed.)* Oxford University Press, Oxford, 2005, 521.

54. *Tuomela R.*, *Social Ontology: Collective Intentionality and Group Agents*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 5-6, 236.
55. *Williams B.*, *Descartes: The Project of Pure Inquiry*, Routledge, London, 2005, 108.
56. *Wormser I.M.*, *Piercing the Veil of Corporate Entity*, *Columbia Law Review*, Vol. 12, No. 6, June 1912, 496.
57. *Gas Lighting Improvement Co Ltd v Inland Revenue Commissioners*, (1923) AC 723 at 740 – 741.
58. *HL Bolton (Engineering) Ltd v TJ Graham & Sons Ltd*, [1957] 1 QB 159, 172.
59. *Lee v Lee's Air Farming Ltd.*, [1960] UKPC 33.
60. *Grigoleit H.*, *Gesellschafterhaftung für interne Einflussnahme im Recht der GmbH: Dezentrale Gewinnverfolgung als Leitprinzip des dynamischen Gläubigerschutzes*, C.H.Beck, München, 2006, 6-7.
61. *Kelsen H.*, *Reine Rechtslehre*, 2.Auflage, Österreichische Staatsdruckerei, Wien, 1992, 182.
62. *Wolf M., Neuner.*, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, 11. Auflage, C.H.Beck, München, 2016, §16, Rn.23-28, 167, 169-170.